

Замість вступу .....	6
----------------------	---

## Розділ I

### ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

<b>Тема 1. Стратегії модернізації сучасної шкільної історичної освіти .....</b>	<b>8</b>
Традиційне навчання .....	9
Особистісно орієнтований підхід .....	10
Системний підхід .....	13
Компетентнісний підхід .....	16
«Державний стандарт базової середньої освіти» (освітня галузь «Суспільствознавство») .....	17
<b>Тема 2. Учитель історії .....</b>	<b>21</b>
Готовність до впровадження особистісно орієнтованого навчання .....	24
Здатність до саморозвитку .....	27
Творчий потенціал учителя .....	29
Професійна спрямованість особистості вчителя .....	32
Індивідуальний стиль педагогічної діяльності .....	35
Стиль навчальної взаємодії .....	40
Вихід із конфліктної ситуації .....	44
Ставлення учнів до діяльності вчителя .....	51
Сформованість професійних умінь та навичок учителя історії .....	52
<b>Тема 3. Учень на уроці історії .....</b>	<b>54</b>
Пам'ять та її розвиток на уроках історії .....	56
Увага та її розвиток .....	59
Уява та її розвиток у навчанні історії .....	62
Мислення та його формування в навчанні історії .....	63
Пізнавальні завдання як засіб розвитку мислення учнів .....	71
Творче мислення .....	76
Мовлення та його розвиток у навчанні історії .....	78
Інтерес учнів до навчання історії .....	79
Мотивація навчання історії .....	82
Характеристика учня .....	84
Позиція учнів у класі .....	86
Характеристика класу .....	87

## Розділ II

### ЗМІСТ, МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

<b>Тема 4. Зміст сучасної шкільної історичної освіти</b> .....	90
Історичні знання .....	90
Фактичний матеріал та його опрацювання на уроці .....	92
Формування історичних уявлень учнів .....	93
Вивчення теоретичного матеріалу .....	98
Формування історичних понять .....	101
Формування вмінь .....	103
Локалізація подій у часі .....	104
Локалізація подій у просторі .....	106
Характеристика історичної особи .....	107
Оцінка історичного факту .....	108
Порівняння історичних подій та явищ .....	109
Визначення причиново-наслідкових зв'язків .....	110
Складання плану .....	111
Доведення власної думки .....	112
Аналіз історичного документа .....	113
<b>Тема 5. Організація процесу навчання історії в школі</b> .....	118
Модель навчання .....	119
Технологія навчання .....	119
Методи навчання .....	120
Форми організації навчання .....	122
Прийоми навчання .....	122
Проблемне навчання історії .....	123
Евристичні методи навчання .....	126
Інтерактивні методи навчання .....	128
Бесіда з класом .....	130
Дискусія на уроці історії .....	132
Театралізована гра .....	134
Групова робота на уроці .....	136
Лабораторно-практична робота з історії .....	139
Учнівський проект .....	140
Технологія колективної творчої справи .....	142
Самостійна робота учнів із підручником .....	144
Робота із зошитом із друкованою основою .....	145
Домашнє завдання .....	147
Планування навчальної діяльності учнів .....	148
Структурно-функціональний аналіз навчального матеріалу .....	149
Визначення мети навчального заняття .....	153
Ускладнення під час підготовки та проведення комбінованого уроку та визначення можливих шляхів їх подолання .....	155

Вивчення досвіду роботи вчителя .....	158
Складання плану-конспекту навчального заняття .....	159
Складання плану-конспекту нестандартного уроку .....	161
Оцінка навчальних можливостей кабінету історії .....	163
Аналіз та самоаналіз уроку .....	165
Відвідування навчального заняття колеги .....	171
<b>Тема 6. Результати навчання та їх оцінка</b> .....	<b>172</b>
Компетентність учнів як результат навчальної діяльності .....	172
Оцінювання рівня компетентності учнів .....	181
Тестові завдання для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів .....	197
Диференційовані завдання для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів .....	198
<b>Тема 7. Позаурочна робота з історії</b> .....	<b>202</b>
Олімпіада юних істориків .....	203
Турнір юних істориків .....	209
Конкурс робіт Малої академії наук .....	215
Збирання краєзнавчих матеріалів та створення музею .....	217
Екскурсія .....	221
Вікторини та ігри на історичні теми .....	226
Читацька конференція .....	229
Шкільний історичний вечір .....	230
<b>Література</b> .....	<b>234</b>

Книга, яку Ви тримаєте в руках, має доволі претензійну назву «Професійний довідник вчителя історії». Тобто вона не має припадати пилом десь на верхніх полицках Вашої шафи, чекаючи, коли вже приверне увагу свого власника. Судячи з назви, її місце — на робочому столі, під рукою, її завдання — у будь-який момент підказати відповідь, якщо не на всі, то принаймні на основні питання сучасної методики навчання історії. За своїм жанром вона є чимось середнім між довідником і порадником, тому і складається з низки статей, написаних у максимально зрозумілій формі, з прикладами та практичними порадами. Для спрощення користування матеріал книги поєднаний у сім тем.

Перша тема «Стратегії модернізації сучасної шкільної історичної освіти» присвячена основним підходам до організації навчання історії в сучасній школі, меті й завданням історичної освіти, нормативним документам, які її визначають.

Друга тема «Учитель історії» містить матеріал, що характеризує професійні якості вчителя історії, способи визначення рівня їхньої сформованості та рекомендації щодо їх покращення.

Третя тема «Учень на уроці історії» допоможе вчителеві краще зрозуміти сучасних учнів, визначити рівень сформованості в них пізнавальних можливостей і знайти шляхи подальшого розвитку.

У четвертій темі «Зміст сучасної шкільної історичної освіти» розглядаються основні складові змісту навчання історії, спрямованого на формування в учнів предметних компетентностей — комплексу спеціальних умінь, що набуваються учнями під час навчання, системи історичних знань, досвіду творчої діяльності та ціннісних орієнтацій.

Завданням п'ятої теми «Організація процесу навчання історії в школі» є надання відповідей на запитання, пов'язані з прийомами, методами, засобами та формами навчання історії в школі.

Шоста тема «Результати навчання історії та їх оцінювання» знайомить учителя з формами і засобами контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів, із підготовкою до незалежного тестування.

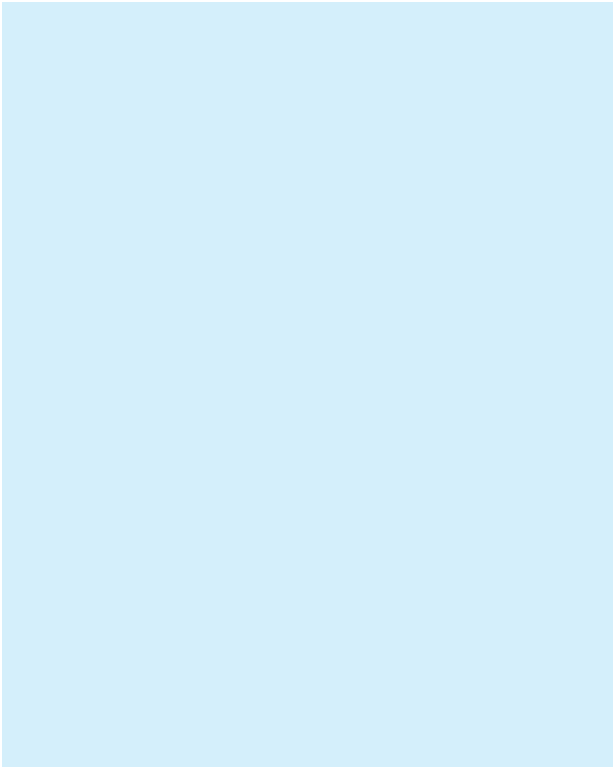
Остання сьома тема «Позаурочна робота з історії» присвячена різним формам позаурочної роботи з історії — від підготовки до учнівських олімпіад та конкурсів до організації історичних вечорів.

Книга розрахована на вчителів і студентів.



## РОЗДІЛ I

# ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ



## Тема 1 Стратегії модернізації сучасної шкільної історичної освіти

Динамічний розвиток сучасної світової цивілізації наприкінці ХХ — початку ХХІ ст., стрімкі зрушення в техніці й технологіях, інтелектуалізація праці, зростання соціальної мобільності, піднесення ролі особистості свідчать про формування рис нового типу суспільства, яке приходить на зміну індустріальній (техногенній) цивілізації, що перебуває нині у кризовому стані. Суспільство нового типу є таким, що постійно оновлюється. У цьому розумінні воно є інноваційним, тобто широко відкритим для різноманітних нововведень. Нагальною потребою суспільства стає вивчення і впровадження нововведень, що спричиняє появу інноватики — науки про створення, сприйняття, освоєння, застосування й оцінку інновацій.

Глобальні зміни, що відбулися в Україні протягом останніх років: здобуття державної незалежності, становлення ринкової економіки, демократизація — стали реальним підґрунтям для подальшого просування нашої країни до відкритого суспільства, в якому на належному рівні буде забезпечено режим найбільшого сприяння всьому новому, сучасному, що характеризує інноваційний стиль мислення, органічно поєднаний із традиційними перехідними цінностями культурного генофонду народу.

Головною прикметою просування нашої держави в цьому напрямі є визнання важливості принципу людського виміру в усіх сферах життєдіяльності та поступове його впровадження в життя. Згідно з Конституцією України (ст. 3), найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України визначає головними цілями інноваційних процесів у державі розвиток людини як особистості, збереження й захист її здоров'я та середовища проживання, створення умов для високопродуктивної творчої та безпечної праці й сучасного побуту. Особливу роль у становленні особистості держава відводить освіті взагалі та історичній освіті як її складовій, зокрема. Серед навчальних предметів саме історії належить визначальна роль у забезпеченні можливостей для

адаптації та самореалізації молоді в сучасній соціокультурній ситуації, для розвитку громадянської свідомості особистості. Історична освіта, особливо в перехідному суспільстві, стає стрижнем консолідації політичної нації, важливим фактором стабільності, єдності, утвердження національної державності.

Нове суспільство висуває нові вимоги перед освітою. Однією із цих вимог є підготовка таких людей, які можуть приймати критичні рішення, знаходити свій шлях у новому оточенні, які достатньо швидко встановлюють нові стосунки в реальності, що швидко змінюється.

Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін у світі — ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі історичного розвитку. Їх формування вимагає нових підходів до процесу навчання. Як підкреслено у Концепції розвитку загальної середньої освіти, переосмислюється самоцінність знань, зростає роль уміння здобувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку та самовдосконалення людини.

Завдання, що висуваються перед сучасною освітою, чітко окреслюють головні напрями, за якими вони мають реалізовуватися. Серед них одне з чільних місць посідає проблема переходу від традиційної (предметно орієнтованої) до інноваційної (особистісно орієнтованої) парадигми освіти, що безпосередньо пов'язано з упровадженням у навчання історії системного особистісно орієнтованого та компетентісного підходів.

## ◆ Традиційне навчання

---

**Традиційне навчання** — навчання, побудоване за старою парадигмою освіти, яку називають сцієнтистсько-технократичною (І. А. Зязюн), тейлорівською фабричною моделлю (Дж. Бонстінгл), науково-технократичною (І. О. Колеснікова), когнітивною (Є. О. Ямбург), авторитарно-імперативною (Ш. О. Амонашвілі), авторитарною (Б. Г. Корнетов).

---

Традиціоному навчанню притаманні: предметна зорієнтованість освіти, яка виявляється у спрямованості навчання на засвоєння учнями знань із конкретних навчальних предметів і формування стандартного набору вмінь та навичок; погляд на навчання як на взаємозв'язок двох автономних діяльностей:

навчальної діяльності вчителя та навчально-пізнавальної діяльності учня. Виходячи із цього, вчителі виступають суб'єктами процесу навчання, а учні — об'єктами. Тому навчальна взаємодія вчителів і учнів має суб'єкт-об'єктний характер; роль вчителя зводиться до функції головного інформатора і контролера, культивується авторитарний стиль навчального спілкування; учням належить здебільшого пасивна роль виконавців волі вчителя; індивідуальні особливості учнів офіційно визнаються, але на практиці мало враховуються, у навчанні відбувається «підгонка» учнів під задані змістові еталони і стандарти. В організації навчання спостерігається домінування уроку (переважно комбінованого) та фронтальної роботи, словесних методів та репродуктивної діяльності (див. рисунок на с. 11).

### ◆ **Особистісно орієнтований підхід**

**Особистісно орієнтований підхід** — організація навчання на засадах усебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками.

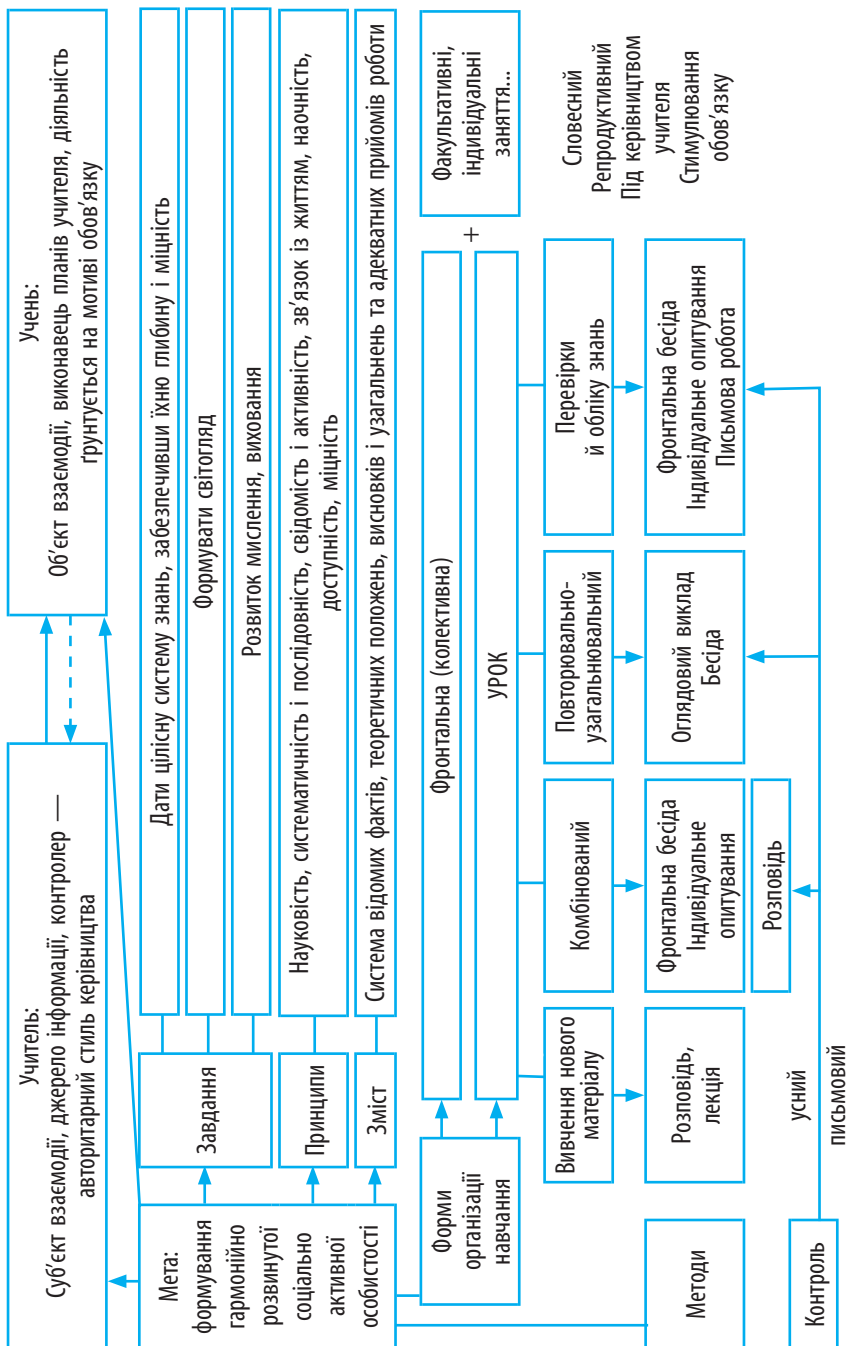
Метою такого навчання є створення умов (змісту, методів, середовища) для індивідуальної самореалізації учня, розвитку й саморозвитку його особистих якостей. Особистісно орієнтоване навчання є альтернативою традиційного (предметно орієнтованого) навчання, від якого воно принципово відрізняється.

*Порівняльна характеристика предметно орієнтованого та особистісно орієнтованого навчання*

Критерії	Предметно орієнтоване навчання	Особистісно орієнтоване навчання
Цілі	Засвоєння предметних знань; цілі й плани їх досягнення задаються вчителем	Розвиток особистості й різноманітних форм мислення кожного учня в процесі засвоєння знань; цілі й завдання розробляються спільно з учнем
Зміст	Знання, уміння, навички	Комплекс складних умінь, ціннісних визначень, досвіду, які базуються на знаннях



## ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТРАДИЦІЙНОГО НАВЧАННЯ



Критерії	Предметно орієнтоване навчання	Особистісно орієнтоване навчання
<b>УЧАСНИКИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ</b>		
Сутність взаємин	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Навчання розглядається як взаємозв'язок двох автономних діяльностей: викладання й учіння;</li> <li>❖ учні є об'єктами управління.</li> </ul> <p>Відносини суб'єкт-об'єктні</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Навчання розглядається як цілісна взаємодія всіх учасників навчально-виховного процесу;</li> <li>❖ учні виступають суб'єктами учіння, спілкування, організації тощо.</li> </ul> <p>Відносини суб'єкт-суб'єктні</p>
<b>УЧАСНИКИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ</b>		
Роль учителя	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Предметно-орієнтована позиція, переважають інформаційно-контрольні функції,</li> <li>❖ стиль керівництва авторитарний, директивний, репресивний,</li> <li>❖ ініціатива учнів обмежена,</li> <li>❖ закритість особистості вчителя, незаперечність вимог</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Особистісно орієнтована позиція,</li> <li>❖ переважають організаційна та стимулювальна функції,</li> <li>❖ стиль демократичний,</li> <li>❖ ініціатива учнів підтримується,</li> <li>❖ відкритість особистості вчителя, настанова на солідарність</li> </ul>
Роль учнів	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Відчуження від цілей і завдань, відроз'язок до навчання,</li> <li>❖ переважає мотивація «уникнення невдач» (якщо не..., то...), обов'язку, рідше — престижу,</li> <li>❖ власний досвід учнів мало враховується,</li> <li>❖ орієнтація на «вирівнювання» учнів згідно із заданими змістовими елементами і стандартами («всі повинні знати, вміти...»)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Посилення мотивації навчання на основі співтворчості та співпраці,</li> <li>❖ переважає мотивація «досягнення успіху», творчої діяльності, самоактуалізації,</li> <li>❖ розширення реального досвіду,</li> <li>❖ орієнтація на індивідуальні особливості учня, змістові еталони і стандарти виступають лише як кінцеві орієнтири навчання</li> </ul>
<b>ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ</b>		
Характер пізнавальної діяльності	Переважає репродуктивна діяльність, дії за зразком, вправи за заданими способами розв'язання	Творча і продуктивна діяльність, яка визначає вибір репродуктивних завдань

Критерії	Предметно орієнтоване навчання	Особистісно орієнтоване навчання
Форми організації навчання	Фронтальна робота, що ґрунтується на тезі: «Добре пояснення вчителем матеріалу — запорука засвоєння його учнем»	Групова та індивідуальна робота, фронтальна — переважно у вигляді лекцій. Основна теза: «Довіра до дитини, опора на її здатність відповідати за себе»
Результативність	Постійне порівнювання учнів одного з одним за успішністю відповідей згідно з еталоном	Кожен учень порівнюється лише сам із собою (поступ) за багатьма особистісними показниками
<b>ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ</b>		
Контроль і оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Тестування — загальний показник успішності учнів, засіб його оцінювання,</li> <li>❖ контроль переважно зовнішній і поопераційний</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>❖ Тестування — допомога вчителю, батькам та учням у виявленні здібностей останніх,</li> <li>❖ взаємо- та самоконтроль</li> </ul>

## ◆ Системний підхід

**Системний підхід** — погляд на процес навчання історії в школі як на певним чином організовану послідовну взаємодію вчителя й учнів, спрямований на засвоєння всіх компонентів змісту освіти.

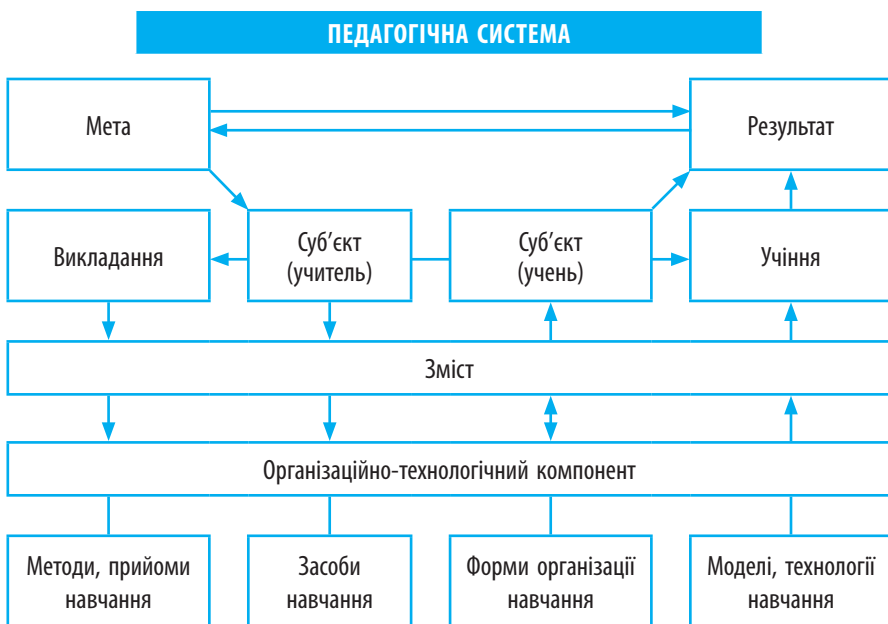
У структуру навчання включається діяльність вчителя (викладання) і діяльність учнів (учіння), де і вчитель, і учень виступають суб'єктами власної діяльності. Тому взаємодія між ними має характер суб'єкт-суб'єктних відносин. Це дозволяє виявити в дидактичній системі суб'єкт-суб'єктний компонент, до якого належать учні зі своїми потребами, пізнавальними можливостями, вчителі з їхніми компетентністю, мотивацією, стилем роботи та відносини, які складаються між суб'єктами навчання. Спрямованість процесу навчання виявляється у цільовому компоненті дидактичної системи, який відбиває ідеальні уявлення про бажані результати навчання в його конкретних вимірах. Система знань, умінь, навичок, способів діяльності,

досвіду творчої діяльності, система цінностей ставлення і поведінки, тобто те, що засвоюється учнями під час навчання, складає змістовий компонент дидактичної системи. І, нарешті, механізм процесу навчання: засоби, за допомогою яких він відбувається, його форми, методи, прийоми, включаючи контроль та оцінювання результатів, моделювання процесу загалом, — можна відокремити в організаційно-технологічний компонент.

**Система навчання** являє собою стійку сукупність (конструкцію) суб'єкт-суб'єктного, цільового, змістового й організаційно-технологічного компонентів. Це певним чином організована взаємодія учителя й учнів, спрямована на засвоєння учнями змісту освіти для набуття ними певних якостей особистості.

Система навчання ніби відповідає на запитання *Що? Як? Чому? Навіщо?* мають робити вчитель і учень, щоб останній набув певних якостей (*див. рисунок*).

Згідно з теорією систем, усі складні об'єкти групуються за певними принципами. Одним із головних принципів побудови



системи є цілісність, за якою усі елементи системи утворюють єдине ціле, але її властивості не вичерпуються особливостями її складових, не зводяться до них. Навпаки, властивості компонентів залежать від системи, до якої вони входять. Кожна система навчання має у своїй структурі суб'єкт-суб'єктний, цільовий, змістовий та організаційно-технологічний компоненти, але в різних дидактичних системах вони набувають різного змісту. Цілісність системи передбачає наявність у ній такого ступеня взаємозв'язку між усіма її компонентами, коли зміст в одному з них спричиняє зміни в інших та в системі загалом. Однак у разі зміни компонентів системи наявна сітка зв'язків і відношень у системі зберігається, що свідчить про її структурність.

---

**Структурність** — певний характер і механізм зв'язків і відношень між її компонентами, який є більш значущим у поведінці всієї системи, ніж поведінка її окремих складових.

---

У структурі будь-якої системи, в переплетенні складних зв'язків і взаємодій елементів існують найсуттєвіші, визначальні для даної системи, які називають системоутворювальними.

Системам притаманна ієрархічність.

---

**Ієрархічність** означає, що кожний компонент системи — підсистема — у свою чергу, може розглядатися як самостійна система, а система, що досліджується в даному випадку, являє собою один із компонентів більш широкої системи. Ієрархічність системи зумовлює подвійне використання поняття системи.

---

У широкому розумінні система навчання охоплює весь процес навчання, вимагає організаційних форм і добору методів, прийомів і засобів навчання; поєднання всіх компонентів у струнку конструкцію; чіткого визначення змісту освіти, певної позиції вчителя і учнів у навчанні, характеру взаємин між ними; реалізації комплексу педагогічних завдань, що ґрунтуються на визначеній педагогічній концепції. Саме в цьому значенні згадуване поняття вживатиметься в подальшому викладі. У вузькому значенні — це складова широкої системи навчання (його підсистема), яка охоплює її окремий компонент або його частину.

Системи перебувають у взаємозалежності з навколишнім середовищем. Вони формуються і виявляють свої властивості в процесі взаємодії з ним, активно впливаючи на останнє.

Спеціальним способом регулювання зв'язків між елементами системи і через це їх зміни є управління, яке включає ставлення мети, вибір засобів, контроль і корекцію, аналіз результатів.

І, нарешті, через те, що кожна педагогічна система є принципово складним утворенням, її дослідження потребує побудови багатьох різних моделей, кожна з яких може описувати лише окремі аспекти системи.

## ◆ Компетентнісний підхід

---

**Компетентнісний підхід** полягає у спрямуванні навчального процесу на набуття учнями важливих компетенцій, тобто загальних здатностей особистості виконувати певний вид діяльності.

---

Компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчання, та є показником успішності останнього.

Компетентнісний підхід передбачає окреслення чіткого кола компетенцій, тобто необхідного комплексу знань, навичок, ставлень та досвіду, що дозволяє ефективно виконувати діяльність або певну функцію; він визначається державою, установами або окремими особами, які організують той чи інший вид діяльності. Таким чином, відповідність загальної здатності учнів виконувати певну діяльність тим вимогам, які висуваються до її виконання, є ступенем компетентності учня.

За А. Хуторським, основними компетенціями є:

- ❖ **ключові** (стосуються загального змісту освіти), що, у свою чергу, поділяються на *ціннісно-змістові* (світогляд, ціннісні орієнтири учня, механізми самовизначення); *загальнокультурні* (пізнання та досвід діяльності у сфері національної та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини і людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки і релігії в житті людини); *навчально-пізнавальні* (елементи логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності,

цілепокладання, планування, аналіз, рефлексія, самооцінка, прийоми рішення навчально-пізнавальних проблем, функціональна грамотність); *інформаційні* (пошук, аналіз і відбір необхідної інформації, її перетворення, збереження й передавання; володіння сучасними інформаційними технологіями); *комунікативні* (мовленнєві знання; способи взаємодії з іншими людьми, подіями; навички роботи у групі, колективі; володіння різними соціальними ролями); *соціально-трудова* (оволодіння знаннями і досвідом у громадсько-суспільній діяльності: виконання ролі громадянина, виборця, представника; у соціально-трудова: права споживача, покупця, клієнта, виробника; у галузі сімейних стосунків, у питаннях економіки і права та професійному самовизначенні); *компетенція особистісного самовдосконалення* (засвоєння способів фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку; емоційна саморегуляція та самопідтримка; особиста гігієна, турбота про власне здоров'я, внутрішня екологічна культура; способи безпечної життєдіяльності);

- ❖ **загальнопредметні** — належать до певних навчальних предметів та освітніх галузей (наприклад, галузі «Суспільствознавство»);
- ❖ **предметні (спеціальні)** — більш конкретні стосовно двох перших рівнів, мають детальний опис і можливості формування в рамках навчального предмета (історії). До них належать *просторові, хронологічні, інформаційні, логічні, мовленнєві та аксіологічні компетенції*.

### ◆ «Державний стандарт базової середньої освіти» (освітня галузь «Суспільствознавство»)

«Державний стандарт базової середньої освіти» (освітня галузь «Суспільствознавство») — це документ, що містить характеристику базового змісту освітньої галузі й систему вимог, які визначають обов'язковий для досягнення кожним учнем рівень його засвоєння (обов'язкові результати навчання). Фактично вони відтворюють структурні елементи відповідної наукової системи знань, які має викласти вчитель у процесі навчання предмета, і вимоги до засвоєння цих знань учнями. Зараз діє стандарт, затверджений Кабінетом Міністрів України у 2004 році.

Цей нормативний документ має чотири складові.

1. Загальна характеристика освітньої галузі знань чи навчального предмета та їх місце в загальноосвітній підготовці учнів середньої школи; загальний системний огляд її змісту (структура, основні змістові лінії, світоглядні ідеї, закономірності, фундаментальні поняття тощо); дидактичні цілі освіти в даній галузі знань та її особливості у формуванні світогляду людини на даному етапі розвитку суспільства.
2. Базовий зміст освітньої галузі, тобто відтворення педагогічно адаптованої системи знань і способів діяльності, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення людини до світу, яка спроектована з відповідної наукової галузі і містить перелік смислових елементів суспільного досвіду (фактів, понять, означень, законів, положень, правил, алгоритмів діяльності тощо).  
На основі базового змісту освітньої галузі забезпечується досягнення загальнообов'язкового рівня засвоєння навчального матеріалу, що повинен бути викладений під час вивчення даного предмета. Для створення умов оптимізації навчальної діяльності школярів базовий зміст галузі має бути дещо ширшим та глибшим від того, що передбачає загальнообов'язковий рівень засвоєння.  
Ознака «базовий» в даному терміні означає, що цей зміст не можна звужувати чи спрощувати, але він може бути розширений і поглиблений введенням відповідних навчальних предметів і курсів за рахунок годин варіативної частини базового навчального плану. Цей зміст інтегрується в конкретних навчальних предметах і курсах та відображається у відповідних навчальних програмах.
3. Вимоги до мінімально необхідного рівня підготовки учнів з даного предмета (освітньої галузі знань), достатнього для базового змісту загальної середньої освіти.
4. Загальні підходи до оцінювання досягнень учнів у даній освітній галузі знань і зразки «вимірників», на підставі яких можна характеризувати відповідність засвоєного учнем знання вимогам до рівня загальної середньої освіти.



Державний стандарт визначає основними завданнями освітньої галузі «Суспільствознавство» таке:

- ❖ підготовка учнів до взаємодії з соціальним середовищем, до самореалізації їх як особистостей в умовах багатоманітного світу через засвоєння комплексу знань, формування відповідних компетенцій;
- ❖ формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення та поваги до інших народів, правової свідомості, економічного мислення;
- ❖ формування в учнів критичного мислення, навичок оцінювання суспільних явищ і процесів, життєвих та прикладних особистісно-життєтворчих, соціалізуючих, комунікативних, інтелектуально-інформаційних навичок;
- ❖ формування в учнів почуття власної гідності, відповідальності, особистого ставлення до подій і явищ суспільного життя, досвіду емоційно-оцінної діяльності, здатності визначати власну активну життєву позицію, робити свідомий вибір, встановлювати особисті цілі, спрямовані на розвиток: суспільства, держави, забезпечення власного добробуту та добробуту своєї родини\*.

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів історії України, всесвітньої історії (5–11 класів) мала конкретизувати завдання, визначені Державним стандартом.

Учитель конкретизує цілі шкільної історичної освіти для конкретних курсів, навчальних тем і окремих уроків залежно від особливостей учнів класу, власних здібностей, змісту навчального матеріалу, уміння якісно здійснювати структурно-функціональний аналіз навчального матеріалу та наявних засобів навчання (*див. рисунок на с. 20*).

Під час конкретизації мети вчитель виходить із того, що у процесі навчання реалізуються основні групи навчальних цілей:

- ❖ *освітня* — набуття учнями наукових знань, спеціальних і загальнонавчальних умінь і навичок;
- ❖ *розвивальна* — розвиток мовлення, пам'яті, творчих здібностей;
- ❖ *виховна* — формування світогляду, естетичної культури тощо.

---

\* Державний стандарт базової середньої освіти // Освіта України. — 20 січня 2004. — № 5. — С. 6.

Результатом навчання стають набуті учнями вміння та навички, досвід різних видів діяльності, знання, ціннісні орієнтири. У своїй сукупності вони складають набір компетентностей.

**Компетентність** — це комплекс складних умінь, що ґрунтується на знаннях, закріплених досвідом та ціннісними ставленнями (Ж. Баханов); спеціальним шляхом структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що набуваються у процесі навчання (О. Пометун).

Згідно з компетентнісним підходом, компетенції учнів є основним показником їх навчальної діяльності.

Індикаторами визначення рівня компетентності є виконання учнями завдань, спрямованих на виявлення ступеня сформованості у школярів певного вміння (складової компетентності).

### ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

